

2017 İLKOKUL VE ORTAOKUL SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Refik TURAN¹

Özet

2017 yılında yeni ilkokul ve ortaokul sosyal bilgiler dersi öğretim programı kabul edilerek 2017-2018 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Bu araştırmanın amacı 2017 sosyal bilgiler dersi öğretim programının Türkiye’de sosyal bilgiler öğretimine getirdiği yenilikleri ve farklılıkları ortaya koymaktır. *Genel tarama modeli ve doküman incelemesi* yönteminin kullanıldığı araştırmada temel materyal olarak 2005 ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile 2017 sosyal bilgiler öğretim programının en son güncellenen hali kullanılmıştır. Araştırmada her iki öğretim programı vizyon ve temel yaklaşım, genel amaçlar, beceri, kavram, değer, öğrenme alanları ve üniteler, kazanımlar, ölçme ve değerlendirme ve ilişkilendirmeler boyutuyla incelenerek aralarındaki farklar ve yeni programın getirdiği yenilikler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda yeni programın vizyon ve temel yaklaşımında önemli bir farklılık olmadığı, genel amaçların sayıca ve amaçlardaki değer ve beceri vurgularının artırıldığı, programda yer verilen öğrenme alanları ve kazanım sayılarının azaltıldığı, ünitelere yer verilmediği, beceri sayısının artırıldığı, önceki programda yer alan bazı değerlerin çıkarılarak yeni değerlerin eklendiği, ilişkilendirmelere yer verilmediği, kavram öğretimi ile ilgili açıklama ve kavram listelerine yer verilmediği, ölçme ve değerlendirme ile ilgili genel nitelikli bilgilerin yetersiz olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler öğretimi, sosyal bilgiler dersi, sosyal bilgiler öğretim programı, ilköğretim

A GENERAL EVALUATION ON 2017 PRIMARY AND MIDDLE SCHOOL SOCIAL STUDIES CURRICULUM

Abstract

In 2017, the new primary and middle school social studies curriculum has been adopted and started to be implemented from 2017-2018 academic year. The aim of this research is to reveal the innovations and differences introduced by the 2017 social studies curriculum. The most recent version of the 2005 social studies curriculum and the 2017 social studies curriculum was used as the basic material in the research that used *the general survey model* and the *document analysis method*. In the research, both curricula were examined with the dimension of vision and basic approach, general aims, skills, concept, value, learning areas and units, achievements, measurement and evaluation and associations, and the differences between them and the innovations brought about by the new program were tried to be presented. As a result of the research, it is found out that there is not a significant difference in the vision and basic approach of the new program, the values and skills emphasized on the general purpose and the number of the values and skills are increased, the themes and the numbers of the places included in the program are reduced, that the values are added, that there are no associations, that there

¹ Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Böl., Sosyal Bilimler Eğitimi ABD e-posta: refikturan06@gmail.com

are no explanations and concept lists related to concept teaching, and that general information about measurement and evaluation is insufficient.

Keywords: Social studies teaching, social studies course, social studies curriculum, primary education

Giriş

Öğretim programı bir dersin amaçlarını, kapsamını, içeriğini belirleyen en temel araçtır. Ülkenin eğitim sisteminin genel amaçları ve ilkeleri doğrultusunda dersle ilgili bilgi, beceri ve değerlerin öğrencilere aktarılmasında öğretmenlere bir çerçeve sunar ve yol gösterir. Bu bakımdan öğretim programları bir yandan iktidarların ideoloji, inanç ve değerlerini yansıtıran bir yandan da günümüzde ve gelecekte ülkenin ihtiyaç duyacağı bilgi, beceri ve niteliklere sahip yeni kuşakların yetiştirilmesine olanak sağlayacak biçimde düzenlenir. Özellikle bilginin hızla değiştiği ve yayıldığı günümüz dünyasında her şey hızla güncelliğini yitirirken vatandaşlık yeterlilikleri, bireyin, toplumun ve devletin beklentileri de sürekli farklılaşmaktadır. Bu durum *güncellik* ilkesi gereğince öğretim programlarının da günün koşullarına cevap verecek şekilde sürekli güncellenmesini zorunlu kılmaktadır.

Sosyal bilgiler temel eğitimde iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla sosyal bilimler disiplininin seçilmiş bilgilere dayalı olarak, öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanıdır (Erden, tarihsiz, s. 8-9). Sosyal bilgiler öğretimiyle öğrencilerde etkili demokratik vatandaşlık için gerekli olan çalışma, düşünme ve kişilerarası grup becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır (Öztürk, 2012, s. 9). Sosyal bilgiler dersinin bu kendine özgü durumu, dersin içeriğinin dünyadaki kültürel ekonomik sosyal ve siyasal gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak güncellenmesini daha da zorunlu hale getirmektedir.

1962 yılında o zamana kadar ilkokullarda ayrı birer ders olarak okutulan tarih, coğrafya ve yurttaşlık dersleri, toplum ve ülke incelemeleri adı altında birleştirilerek tek ders haline getirilmiştir. Bu ders 1968-1969 öğretim yılından itibaren yerini sosyal bilgiler dersine bırakmış; 1973-1974 öğretim yılından itibaren ise ortaokullara yaygınlaştırılmıştır (Bilgili, 2013; Bektaş Öztaşkın, 2016). 1985-1986 öğretim yılında ortaokullarda sosyal bilgiler dersi kaldırılarak yerine milli tarih, milli coğrafya ve vatandaşlık bilgisi dersleri okutulmaya başlanmıştır. 1998-1999 öğretim yılından itibaren ise milli tarih ve milli coğrafya dersleri kaldırılarak yerine tekrar sosyal bilgiler dersi okutulmaya başlanmıştır (Turan, 2016).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2005 yılında eğitim sisteminde yapılandırmacı eğitim felsefesini benimsemesiyle birlikte ilk ve ortaöğretimdeki tüm derslerin öğretim programları ve ders kitapları yeni anlayışa uygun olarak yeniden hazırlanmış; bu kapsamda ilköğretim sosyal bilgiler dersi için de yeni öğretim programı hazırlanarak 2005-2006 öğretim yılından itibaren uygulanmıştır. Bu program değişikliği, davranışçı yaklaşımdan yapılandırmacı yaklaşıma geçişle birlikte gerçekleştiği için yeni anlayış hakkında öğretmenleri bilgilendirmek amacıyla program oldukça ayrıntılı olarak, adeta bir rehber kitap niteliğinde hazırlanmıştır. Süreç içerisinde küçük çaplı birtakım güncellemelerle on yılı aşkın bir süre uygulanan programın değiştirilmesi için 2015 yılında bir girişim başlatılmışsa da sonuçlandırılmamıştır. Son olarak

Milli Eğitim Bakanlığı ilk ve ortaöğretimde okutulan derslerin büyük bir kısmı için taslak öğretim programları hazırlatarak 2017 yılı Ocak ayında kamuoyuyla paylaşmıştır. Bu çerçevede sosyal bilgiler dersi için hazırlanan taslak öğretim programı da kamuoyuyla paylaşılmış (MEB, 2017a), gelen talep, öneri ve eleştiriler doğrultusunda son şekli verilerek 2017-2018 öğretim yılında 4. ve 5. sınıflarda; 2018-2019 öğretim yılından itibaren ise tüm sınıflarda uygulanacak şekilde kabul edilmiştir (TD, 2017, s. 1613; MEB, 2017b). Milli Eğitim Bakanlığı, program değişikliklerine gerekçe olarak sosyokültürel hayat, bilim ve teknolojiadaki hızlı değişim ve gelişmelere bağlı olarak toplumun ve ferдин ihtiyaçlarının değişmesinin yanı sıra Milli Eğitim Bakanlığı'nın değişen felsefesini göstermektedir (MEB, 2017c, s. 3). Bu program uygulanmaya başladıktan yaklaşık dört ay sonra kapsamlı bir güncellemeye tâbi tutulmuştur.

Bu araştırmanın amacı 2017-2018 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanan ilkökul ve ortaokul sosyal bilgiler öğretim programının kendinden önce uygulanmakta olan 2005 programıyla arasındaki farkları; dolayısıyla sosyal bilgiler öğretimine getirdiği yenilikleri ve farklılıkları ortaya koymaktır. Araştırmada “geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan” (Karasar, 1998, s. 77) “tarama modeli” ve “araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan” (Yıldırım ve Şimşek, 2003, s.140) “doküman incelemesi” yönteminden yararlanılmıştır. Araştırma kapsamında araştırmanın ana materyalleri olan 2005 ve 2017 sosyal bilgiler programı ile bu programın 2018 yılında güncellenmiş hali incelenmiş, elde edilen veriler bir nitel araştırma veri analizi yöntemi olan içerik analizine tâbi tutulmuştur. Araştırma sürecinde elde edilen veriler *2017 sosyal bilgiler dersi öğretim programı* kategorisi ve *programın vizyonu ve temel yaklaşımı, genel amaçlar, beceriler, kavram öğretimi, değerler, öğrenme alanları ve üniteler, kazanımlar ölçme ve değerlendirme ve ilişkilendirmeler* alt kategorileri altında ele alınarak değerlendirilmiştir. Araştırmada 2017 sosyal bilgiler dersi öğretim programının 2018 yılında güncellenmiş son hali temel alınmakla birlikte 2017 sosyal bilgiler dersi öğretim programı şeklinde adlandırılmıştır.

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde 2017 yılında kamuoyuna sunulan sosyal bilgiler dersi taslak öğretim programından başlayarak 2018 yılındaki güncellemeyi de kapsayan bir çok araştırma yapıldığı görülmektedir: Gürel (2017), araştırmasında 2005 ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programı ile 2015 ve 2017 taslak sosyal bilgiler öğretim programlarını içerik, kazanım, programların temel felsefesi, temel beceriler, değerler ve ölçme ve değerlendirme yaklaşımları boyutlarıyla karşılaştırmıştır. Tay (2017), araştırmasında 2005 ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programı ile 2017 sosyal bilgiler dersi taslak öğretim programını vizyon, yaklaşım, hedefler, kazanım, içerik, öğrenme alanı, ünite, beceri, kavram, ara disiplin, değer, belirli gün ve haftalar, Atatürkçülükle ilgili konular, öğrenme öğretmen süreçlerine ilişkin açıklamalar, etkinlik örnekleri ve değerlendirme boyutlarıyla karşılaştırmıştır. Çakmak, Kaçar ve Arıkan (2017) Diyarbakır ilindeki ortaokullarda görev yapmakta olan 10 sosyal bilgiler öğretmeni ile gerçekleştirdikleri araştırmada 2017 ortaokul sosyal bilgiler taslak öğretim programına ilişkin öğretmen görüşlerini ortaya koymuşlardır. Taş ve Kiroğlu (2018), 2017 yılında Ordu ili Altınordu ilçesinde 4. sınıfı okutan 92 öğretmenle yaptığı çalışmada sınıf öğretmenlerinin yeni sosyal bilgiler dersi öğretim programıyla ilgili hedef, içerik, eğitim durumu (öğretme-öğrenme süreci) ve ölçme ve değerlendirme öğeleri olmak üzere dört kategoride görüşlerini ortaya

koymuştur. Çoban ve Akşit (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programları öğrenme alanı, kazanım, kavram, değer ve beceri boyutlarıyla karşılaştırılarak aralarındaki farklar ortaya konulmuştur. Sözen ve Ada (2018) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ise 2017 yılında kabul edilen ve 2018’de güncellenen sosyal bilgiler dersi öğretim programında 4. sınıf düzeyinde gerçekleştirilen değişiklikler ortaya konulmuştur.

1. 2017 SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI: NELER DEĞİŞTİ?

1.1. Programların Vizyonu ve Temel Yaklaşımı

2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında programın vizyonu ve temel yaklaşımı açıkça belirtilmiştir. Programda, programın vizyonu şu şekilde ifade edilmektedir:

“21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılablarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektir.” (MEB, 2005).

Aynı programda *programın temel yaklaşımı* başlığı altında “*öğrenci merkezli, dolayısıyla etkinlik merkezli, sosyal bilgiler açısından bilgi ve beceriyi dengeleyen, öğrencilerin kendi yaşantılarını ve bireysel farklılıklarını dikkate alarak çevreyle etkileşimine olanak sağlayan yeni bir anlayışın yaşama geçirilmeye çalışıldığı*” (MEB, 2005a) vurgulanmakta; ayrıca Barr, Barth ve Shermis’e atıfla programın *vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler, sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler ve yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgiler* şeklindeki üç geleneği de önemsendiği ifade edilmektedir. Bu programda sosyal bilgiler dersinin tüm özelliklerini ortaya koyan yeni bir tanım da geliştirilmiştir: “*Sosyal bilgiler, bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersi*dir.” (MEB, 2005a).

2017 sosyal bilgiler dersi öğretim programının 2018 yılında güncellenmiş halinde “*Milli Eğitim Bakanlığı öğretim programları*” ve “*programların perspektifi*” başlıkları altında programın vizyonu ve temel yaklaşımını ortaya koyan ifadelere yer verilmiştir:

“Bilim ve teknolojiye yaşanan hızlı değişim, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları, öğrenme öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler bireylerden beklenen rolleri de doğrudan etkilemiştir. Bu değişim bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan vb. niteliklerdeki bir bireyi tanımlamaktadır. Bu nitelik dokusuna sahip bireylerin

yetişmesine hizmet edecek öğretim programları salt bilgi aktaran bir yapıdan ziyade bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırma hedefli, sade ve anlaşılır bir yapıda hazırlanmıştır”(MEB, 2018, s.3).

Programda ilköğretim programlarının amaçları, ortaokul eğitiminin sonunda öğrencilerin ilkokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle, milli ve manevi değerleri benimsemiş, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren, temel düzeyde beceri ve yetkinlikleri kazanmış bireyler olmalarını sağlamak şeklinde belirtilmektedir. *Programların perspektifi* başlığı altında da eğitim sisteminin temel amacının değerler ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmek olduğu; değerler ve yetkinliklerin programda yer alan bilgi, beceri ve davranışlar arasındaki bütünlüğü kuran bağlantı ve ufuk işlevi gördüğü ifade edilmek suretiyle bir ölçüde beceri ve değerlere programda merkezi yerin verildiği vurgulanmaktadır (MEB, 2018, s. 3-4). 2017 Sosyal bilgiler dersi öğretim programının gerek ilk halinde, gerekse 2018’de güncellenmiş son halinde sosyal bilgiler dersine herhangi bir vurgu yapılmaksızın programların genel perspektifi ortaya konulmuş olsa da programlarda yapılandırmacı anlayışın temel alındığı anlaşılabilmektedir. Bu programda sosyal bilgiler ile ilgili bir tanımlama da yapılmamıştır. Sadece programın uygulanmasıyla ilgili hususlar içerisinde yer alan “*Sosyal Bilgiler öğrenme alanlarında tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ile insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konuları bütünleştirilmiş olarak ele alınmaktadır. Konular tarih, coğrafya, insan hakları ve vatandaşlık diye ayrı ayrı değil, disiplinler arası yaklaşımla işlenmelidir.*” ifadesinden sosyal bilgiler dersinin kendine özgü disiplinler arası bir ders olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır (MEB, 2018, s.10). Aynı bölümde öğretmenlerden *sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler ve yansıtıcı düşünce olarak sosyal bilgiler* anlayışlarına önem vermeleri, ders esnasında öğrencilere sosyal bilimcilerin kullandıkları bilimsel yöntemleri sezdirmeleri ve öğrencileri sık sık gerçek hayat problemleri ve çelişkili durumlarla karşılaştırmak suretiyle yansıtıcı düşüncelerini sağlamaları da istenmektedir (MEB, 2018, s.10). Programda *vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler* yaklaşımından bahsedilmemesi bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

1.2. Dersin Genel Amaçları

2005 sosyal bilgiler öğretim programında dersin genel amaçlarına 17 madde halinde ve *genel amaçlar* başlığı altında yer verilmiştir. 2017 programında bu amaçların biri hariç (altı amaç kısmen değiştirilerek) korunurken, iki de yeni amaç eklenmiştir. Amaç ifadelerinde kullanılan kavramlarda da değişikliğe gidilmiş; örneğin 2005 programında geçen *ulusal değer* yerine *milli değer*, *ulusal bilinç* yerine *milli bilinç* kavramları kullanılmıştır. 2018 güncellemesinde programda yer alan amaçlar öz olarak korunurken, bazı amaç ifadeleri kısmen değiştirilmiştir. Aşağıda 2005 sosyal bilgiler öğretim programında yer alan genel amaçlardan 2017 programında yer verilmeyen, kısmen değiştirilerek yer verilen ve 2005 programında olmayıp 2017 programına eklenen amaçlar tablo halinde gösterilmiştir. Tabloda öğretim programının 2018 yılında güncellenmiş en son hali esas alınmıştır.

Tablo 1: 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının “Genel Amaçlar” Bakımından Karşılaştırılması (Çıkarılan, Eklenen ve Değiştirilen Amaçlar).

2005 Öğretim Programı (Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Genel Amaçları)		2017 Öğretim Programı (Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Özel Amaçları)	
6	Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.	5	Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekân algılama becerilerini geliştirmeleri,
	--	6	Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları
7	Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.	7	Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,
9	Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.	9	Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları,
13	Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.	13	Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,
14	Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.	14	Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri,
16	Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.		--
	--	16	Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri.
17	İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.	17	Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,

1.3. Beceriler

Öğrencilere bilginin yanı sıra birtakım becerilerin de kazandırılması düşüncesi 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında somut ve kapsamlı bir şekilde hayata geçirilmiştir. Bu programda öğrencilere dokuzu temel (*eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim, araştırma, problem çözme, karar verme, bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik ve Türkçeyi, doğru, etkili ve güzel kullanma*), altısı ise derse özgü (*gözlem, sosyal katılım, empati, mekan algılama, değişim ve sürekliliği algılama ve zaman ve kronolojiyi algılama*) olmak üzere toplam on beş beceri kazandırılması göz önünde bulundurulmuştur. Programda ayrıca “*beceri nedir?*” başlığı altında beceri kavramı tanımlanarak açıklanmış; programda yer verilen becerilerin alt basamakları belirtilmiş, özellikle programda doğrudan kazandırılması hedeflenen beceriler olan *bilimsel genelleme yapma, harita okuma ve atlas kullanma, girişimcilik, araştırma, çıkarımda bulunma, sosyal katılım, yaratıcılık, iletişim, grafik hazırlama, tarihsel olguları ve yorumları ayırt etme, tarihsel empati, zaman ve kronolojiyi algılama, problem çözme, karar verme ve kalıp yargıları fark etme* becerileriyle ilgili ayrıntılı bilgiler ve örnekler verilmiştir.

2017 sosyal bilgiler öğretim programında Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde (TYÇ) belirlenen ve “*öğrencilerin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde; kişisel, sosyal, akademik ve iş hayatlarında ihtiyaç duyacakları beceri yelpazeleri*” (MEB, 2018, s.4) olarak nitelendirilen sekiz anahtar yetkinlikle ilgili özet bilgilere yer verilmiştir. Programda yer verilen anahtar yetkinlikler şunlardır: *Anadilde iletişim, yabancı dillerde iletişim, matematiksel yetkinlik ve bilim/teknolojide temel yetkinlikler, dijital yetkinlik, öğrenmeyi öğrenme, sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler, inisiyatif alma ve girişimcilik, kültürel farkındalık ve ifade*. Bu anahtar yetkinliklerin dışında programda kazandırılması hedeflenen 27 becerinin isimlerine de yer verilmektedir (MEB, 2018, s. 9). Aşağıda 2005 ve 2017 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında öğrencilere kazandırılması öngörülen beceriler tablo halinde gösterilmektedir.

Tablo 2: 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Yer Verilen Beceriler

2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı	2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı
1. Araştırma becerisi	1. Araştırma
--	2. Çevre okuryazarlığı
2. Değişim ve sürekliliği algılama becerisi	3. Değişim ve sürekliliği algılama
3. Bilgi Teknolojilerini Kullanma Becerisi	4. Dijital okuryazarlık
4. Eleştirel Düşünme Becerisi	5. Eleştirel düşünme
5. Empati becerisi	6. Empati
--	7. Finansal okuryazarlık
6. Girişimcilik becerisi	8. Girişimcilik
7. Gözlem Becerisi	9. Gözlem
--	10. Harita okuryazarlığı

--	11. İletişim
8. İletişim becerisi	12. Hukuk okuryazarlığı
--	13. İş birliği
--	14. Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme
--	15. Kanıt kullanma
9. Karar Verme Becerisi	16. Karar verme
--	17. Konum analizi
--	18. Medya okuryazarlığı
10. Mekânı Algılama Becerisi	19. Mekânı algılama
--	20. Öz denetim
--	21. Politik okuryazarlık
11. Problem Çözme Becerisi	22. Problem çözme
12. Sosyal Katılım Becerisi	23. Sosyal katılım
--	24. Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama
13. Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma Becerisi	25. Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
14. Yaratıcı Düşünme Becerisi	26. Yenilikçi düşünme
15. Zaman ve Kronolojiyi Algılama	27. Zaman ve kronolojiyi algılama

2005 sosyal bilgiler öğretim programında toplam 15 beceriye yer verilmişken, 2017 programında beceri sayısı 26'ya; 2018 güncellemesinde *hukuk okuryazarlığı* becerisinin eklenmesiyle de 27'ye çıkmıştır. Yeni programda *bilgi teknolojilerini kullanma becerisi*, *dijital okuryazarlık*, *yaratıcı düşünme becerisi* ise *yenilikçi düşünce* olarak değiştirilmiş; ayrıca *çevre okuryazarlığı*, *finansal okuryazarlık*, *harita okuryazarlığı*, *hukuk okuryazarlığı*, *işbirliği*, *kalıp yargı ve önyargıyı fark etme*, *kanıt kullanma*, *konum analizi*, *medya okuryazarlığı*, *özenetim*, *politik okuryazarlık* ve *tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama* becerileri eklenmiştir. 2005 programında alt beceriler olarak yer alan *kanıt tanıma ve kullanma*, *mekânı algılama*, *harita okuma ve atlas kullanımı*, *grafik hazırlama* ve *tablo, diyagram ve grafik okuma* becerileri 2017 programında temel beceriler olarak yer almıştır. 2005 programının kazanım tablosunda her sınıf düzeyinde ve öğrenme alanı/ünite bazında doğrudan kazandırılacak beceriler gösterilmiş, dolayısıyla beceriler öğrenme alanı/ünite ile ilişkilendirilmiştir. Bu programda sınıf ve ünitelere göre doğrudan kazandırılması düşünülen beceriler daha çok alt beceriler halinde belirlenmiştir.

Aşağıda 2005 programında sınıflara ve öğrenme alanlarına göre kazandırılacak beceriler tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 3: 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Doğrudan Verilmesi Hedeflenen Beceriler

DOĞRUDAN VERİLECEK BECERİLER				
ÖĞRENME ALANLARI	SINIF			
	4	5	6	7
Birey ve Toplum	Kanıtı tanıma ve kullanma	Yazılı anlatım	Bilimsel genelleme yapma	İletişim
Kültür ve Miras	Bilgiyi kullanılabilir biçimlerde planlama ve yazma	Görsel kanıt kullanma (nesne, minyatür, gravür, fotoğraf, karikatür, temsili resim)	Çıkarımda bulunma	Grafik hazırlama
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Mekânı algılama	Gözlem	Harita okuma ve atlas kullanma	Tarihsel olguları ve yorumları ayırt etme
Üretim, Tüketim ve Dağıtım	Tablo, diyagram ve grafik okuma	Basit istatistik verilerini yorumlama	Girişimcilik	Tarihsel empati
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Karşılaştırma yapma	Kütüphane ve referans kaynakları kullanma	Yaratıcılık	Zaman ve kronolojiyi algılama
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Sebepler-sonuç ilişkisini belirleme	Sosyal katılım		
Güç, Yönetim ve Toplum	Karar verme	Basılı ve görsel kaynakları (gazete, televizyon v.b.) kullanma ve değerlendirme (5N1K Formülü)	Sosyal katılım	Karar verme
Küresel Bağlantılar	Kütüphane ve referans kaynakları kullanma	Olgular ve düşünceleri ayırt etme	Araştırma	Kalıp yargıları fark etme

2017 programında da öğrenme alanları ve sınıflar düzeyinde kazanım ve açıklamaların yer aldığı bölümde öğrenme alanları ve sınıflar bazında kazandırılması hedeflenen beceriler belirtilmektedir. Aşağıda bu beceriler tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 4: 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Öğrenme Alanlarında Kazandırılması Hedeflenen Beceriler

KAZANDIRILACAK BECERİLER				
ÖĞRENME ALANLARI	SINIF			
	4	5	6	7
Birey ve Toplum	Kanıt kullanma Zaman ve kronolojiyi algılama Empati kurma	Sosyal katılım	Eleştirel düşünme Zaman ve kronolojiyi algılama	İletişim Medya okuryazarlığı
Kültür ve Miras	Kanıt kullanma Zaman ve kronolojiyi algılama Değişim ve sürekliliği algılama	Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma Araştırma	Zaman ve kronolojiyi algılama	Kanıt kullanma
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Mekânı algılama Harita kullanma Konum analizi Tablo, grafik, diyagram çizme ve yorumlama	Harita okuryazarlığı Çevre okuryazarlığı Gözlem	Mekânı algılama Harita okuryazarlığı	Kanıt kullanma Problem çözme Tablo, grafik, diyagram çizme ve yorumlama
Üretim, Tüketim ve Dağıtım	Özdenetim Karar verme Finansal okuryazarlık	İşbirliği Yenilikçilik Girişimcilik Araştırma	Girişimcilik Yenilikçilik Araştırma	Araştırma Değişim ve sürekliliği algılama Zaman ve kronolojiyi algılama
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Değişim ve yenilikçilik	Özdenetim Dijital okuryazarlık	Yenilikçilik Araştırma	Zaman ve kronolojiyi algılama
Etkin Vatandaşlık	İşbirliği Sosyal katılım Karar verme	Araştırma Sosyal katılım	Eleştirel düşünme Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma Politik okuryazarlık	Problem çözme
Küresel Bağlantılar	Empati	Araştırma, Yaratıcılık	Araştırma Eleştirel düşünme	İşbirliği Problem çözme Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme

2017 öğretim programında öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilen beceriler incelendiğinde en sık geçen becerilerin sırasıyla *araştırma* (9), *zaman ve kronolojiyi algılama* (6) ve *kanıt kullanma* (4) olduğu; *hukuk okuryazarlığı*, becerisinin ise hiç ilişkilendirilmediği anlaşılmaktadır. Ayrıca programda yer verilmediği halde *yenilikçilik*, *yaratıcılık*, *harita kullanma* ve *değişim ve yenilikçilik* şeklindeki becerilerin de kazanım tablosunda sınıf ve öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilmiş olması programın bütünlük ve tutarlılık açısından zayıflığını ortaya koymaktadır.

1. 4. Kavram Öğretimi

“İnsan zihninde anlamlanan, farklı obje ve olguların değişebilen ortak özelliklerini temsil eden bir bilgi formu” (Ülgen, 2004, s. 17) olan kavramlar ilköğretim çağındaki çocukların zihinlerindeki temel bilişsel yapıların oluşmasına ve yeni bilgileri anlamlı bir şekilde öğrenmelerine yardımcı olmaktadır (Yel, 2012, s. 112). Yapılan araştırmalar göstermektedir ki öğrenciler sosyal bilgiler dersi kapsamında ilk kez karşılaştıkları kavramları çoğu zaman anlamakta güçlük çekmekte, birbirine karıştırmakta veya kavram yanlışlığına düşmektedirler (Yazıcı ve Samancı, 2003, s. 83). Bu da ilköğretimde kavram öğretimine daha çok önem verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. 2005 Sosyal bilgiler dersi öğretim programında kavram öğretimine önemli yer ayrılmıştır. Programda her sınıf düzeyinde öğretilmesi gereken kavramlar *giriş*, *gelişme* ve *pekiştirme* olmak üzere üç düzeyde listelenmiş; ayrıca sınıf ve üniteler bazında öğretilmesi gereken kavramlar kazanım tablosunun *açıklamalar* sütununda gösterilmiştir. Programda 4. sınıfta 91, 5. sınıfta 121, 6. sınıfta 124, 7. sınıfta ise 121 kavram olmak üzere toplam 457 kavramın farklı düzeylerde öğretilmesi göz önünde bulundurulmuştur.

2017 programında kavram öğretimiyle ilgili ayrı bir bölüm veya başlık bulunmamakta, sadece öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlardan birisi kavram öğretimine ayrılmıştır: “Programda kavram öğretimi önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle kavram öğretiminde sınıflamalar ve farklı kavram öğretimi yaklaşımları dikkate alınmalıdır. Anlam karmaşası, kavram karmaşası ve kavram yanlışlarının giderilmesine yardımcı olunmalıdır.” (MEB, 2018, s. 10). Programda kavram öğretimi ile ilgili yeterli bilgi ve açıklamaya yer verilmemesi ve sınıflar düzeyinde öğretilecek kavramların belirlenerek sınıf ve öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilmemesinin sosyal bilgiler derslerinde kavram öğretimi olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir.

1. 5. Değer Eğitimi

Değerler, duyuşsal alan içerisinde yer alan düşünce ve eylemlerimizi etkileyen, onlara yön veren zihinsel olgulardır. Günümüzde yaşanan toplumsal değişimler değer öğretime gittikçe daha fazla önem verilmesini kaçınılmaz hale getirmektedir (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008, s. 71). Genelde eğitimin, özelde ise sosyal bilgiler eğitiminin, bireylerde demokratik değer, tutum ve inançlar geliştirme, var olan değerlerin farkına varmalarını sağlama ve bunların diğer insanlarla ve çevresiyle etkileşimlerini nasıl etkilediğinin bilincine varmalarına yardımcı olma sorumluluğu vardır (Doğanay, 2012, s. 230). Bu gerçekten hareketle 2005 ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programında değer eğitimi programının temel unsurlarından birisi olarak kabul edilmiş; değer kavramı ve belli başlı değer öğretim yaklaşımları olan *değer açıklamak*, *ahlaki muhakeme* ve *değer analizi* yöntemleri hakkında detaylı bilgilere yer

verilmiştir. 2005 programında şu değerlerin kazandırılması göz önünde bulundurulmuştur: *Aile birliğine önem verme, adil olma, bağımsızlık, barış, özgürlük, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik, yardımseverlik.*

2017 sosyal bilgiler dersi öğretim programında, değer eğitiminin programın merkezine yerleştirildiği belirtilmektedir: “Değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek günümüze ve yarınımıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır.” (MEB, 2018, s. 4). Programda *adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik* “kök değerler” olarak kabul edilmekte ve bu değerlerin “öğrenme-öğretme sürecinde hem kendi başlarına, hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacağı” (MEB, 2018, s. 4) ifade edilmektedir. Programda kazandırılması göz önünde bulundurulan değerler şunlardır: *Adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik, yardımseverlik.* 2005 ve 2017 programlarında yer verilen değerler aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 5: 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Yer Verilen Değerler

Sıra No	2005 Programında Yer Verilen Değerler	Sıra No	2017 Programında Yer verilen Değerler
1	Aile birliğine önem verme,	1	Aile birliğine önem verme,
2	Adil olma,	2	Adalet,
3	Bağımsızlık,	3	Bağımsızlık,
4	Barış,	4	Barış,
5	Bilimsellik,	5	Bilimsellik,
6	Çalışkanlık,	6	Çalışkanlık,
7	Dayanışma,	7	Dayanışma,
8	Duyarlılık,	8	Duyarlılık,
9	Dürüstlük,	9	Dürüstlük,
10	Estetik,	10	Estetik,
-		11	Eşitlik,
11	Hoşgörü,	-	
12	Misafirperverlik,	-	
13	Özgürlük,	12	Özgürlük,
14	Sağlıklı olmaya önem verme,	-	
15	Saygı,	13	Saygı,

16	Sevgi,	14	Sevgi,
17	Sorumluluk,	15	Sorumluluk
-		16	Tasarruf,
18	Temizlik,	-	
19	Vatanseverlik	17	Vatanseverlik
20	Yardıms severlik	18	Yardıms severlik

2017 sosyal bilgiler dersi öğretim programında 2005 programında bulunan *hoşgörü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme* ve *temizlik* değerlerine yer verilmezken; programa *eşitlik* ve *tasarruf* şeklinde iki yeni değer eklenmiştir.

2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer verilen değerler ilgili oldukları ünitelerle ilişkilendirilerek kazanım tablosunun *açıklamalar* sütununda *doğrudan verilecek değer* olarak belirtilmiştir. Böylece değer öğretiminin rastlantıya bırakılmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır (Öztürk, 2012, s. 40). Ayrıca program kitapçığında öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilmiş doğrudan verilecek değerlere 4. -5. sınıflar ve 6.-7. sınıflar için ayrı ayrı olmak üzere iki tablo halinde yer verilmiştir. 2017 programının *kazanımlar ve açıklamalar* bölümünde her sınıf düzeyi ve öğrenme alanının en başında o öğrenme alanında kazandırılması gereken değerler de belirtilmiştir. Aşağıda 2005 programında yer alan doğrudan verilecek değerler ile 2017 programında sınıflar düzeyinde kazandırılacak değerler tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 6: 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Sınıflara Göre Doğrudan Kazandırılacak Değerler

Sınıf	2005 Programı	2018 Programı
4	Duygu ve düşüncelere saygı, hoşgörü, Türk büyüklerine saygı, aile birliğine önem verme, vatanseverlik, doğa sevgisi, temizlik ve sağlıklı olmaya önem verme, bilimsellik, yardıms severlik, bağımsızlık, misafirperverlik;	Saygı, sorumluluk, aile birliğine önem verme, kültürel mirasa duyarlılık, vatanseverlik, doğal çevreye duyarlılık, bilimsellik, sorumluluk, tasarruf, bağımsızlık
5	Sorumluluk, estetik, doğal çevreye duyarlılık, çalışkanlık, akademik dürüstlük, adil olma, Bayrağa ve İstiklal Marşı'na saygı, tarihsel mirasa duyarlılık	Bilimsellik, aile birliğine önem verme, sorumluluk, estetik, kültürel mirasa duyarlılık, doğal çevreye duyarlılık, dayanışma, dürüstlük, çalışkanlık, bilim etiği, özgürlük, bağımsızlık
6	Bilimsellik, kültürel mirasa duyarlılık, doğal çevreye duyarlılık, sorumluluk, çalışkanlık, hak ve özgürlüklere saygı, yardıms severlik	Dayanışma, yardıms severlik, kültürel mirasa duyarlılık, vatanseverlik, doğal çevreye duyarlılık, bilimsellik, vatanseverlik, sorumluluk, eşitlik
7	Farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, dürüstlük, bilimsellik, adil olma, barış	Özgürlük, sorumluluk, kültürel mirasa duyarlılık, estetik, bilimsellik, dayanışma, dürüstlük, çalışkanlık, barış, saygı

2005 programında öğrenme alanı-değer ilişkilendirmesinde en fazla tekrarlanan değer *adil olma* (3) olduğu; *duyarlılık* ve *saygı* değerlerinin farklı durumlarla ilişkili olarak (*doğal çevreye duyarlılık, kültürel mirasa duyarlılık, duygu ve düşüncelere saygı, farklılıklara saygı* vb.) verildiği; ayrıca *özgürlük* ve *dayanışma* değerlerinin ise hiçbir öğrenme alanı ile ilişkilendirilmediği anlaşılmaktadır. 2017 programında sınıf ve öğrenme alanlarıyla en fazla ilişkilendirilen değerler *sorumluluk* (7), *kültürel mirasa duyarlılık* (7) ve *doğal çevreye duyarlılık* (5) iken, *adalet* ve *sevgi* değerleri hiç ilişkilendirilmemiştir. Ayrıca programda yer verilen değerlerden olmamasına rağmen *bilim etiği* şeklinde bir değer de ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu da programın bütünlük ve iç tutarlılık açısından zayıflığını göstermektedir.

1. 6. Öğrenme Alanları ve Üniteler

ABD’de Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS)’nin 1994 yılında yayınladığı sosyal bilgiler için eğitim programları standartları içerisinde yer alan on tematik standart günümüzde de dünyanın birçok ülkesinde sosyal bilgiler dersi programlarının temelini oluşturmaktadır. Bu tematik standartlar şunlardır: *Kültür, zaman, süreklilik ve değişim, insanlar, yerler ve çevre, bireysel gelişim ve kimlik, bireyler gruplar ve kurumlar, güç, otorite, yönetim, üretim, tüketim ve dağıtım, bilim, teknoloji ve toplum, küresel bağlar, vatandaşlık idealleri ve uygulamaları* (NCSS, 2002, s. 19-34; Doğanay, 2008, s. 83).

Türkiye’de sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında *öğrenme alanı* kavramı ilk kez 2005 programında yukarıda bahsedilen NCSS’nin programı temel alınarak uygulanmış ve programda “*birbiri ile ilişkili beceri, tema, kavram ve değerlerin bir bütün olarak görülebildiği öğrenmeyi organize eden bir yapı*” (MEB, 2005a) şeklinde tanımlanmıştır. 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programı şu dokuz öğrenme alanı çerçevesinde yapılandırılmıştır: *Birey ve toplum, insanlar, yerler ve çevreler, kültür ve miras, üretim, dağıtım ve tüketim, küresel bağlantılar, güç, yönetim ve toplum, bilim, teknoloji ve toplum, gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler ve zaman, süreklilik ve değişim*. Bu öğrenme alanlarından *gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler* sadece 4. ve 5. sınıf programlarında ayrı üniteler halinde yapılandırılırken, *zaman, süreklilik ve değişim* öğrenme alanı tüm insanlık tarihi, zaman, mekân ve kronolojiyi içerdiği için ayrı üniteler halinde değil, diğer bütün öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilmek ve kazanım olarak ifade edilmek suretiyle işlenmiştir.

2017 sosyal bilgiler dersi öğretim programı yedi öğrenme alanı çerçevesinde yapılandırılmış olup isimleri şöyledir: *Birey ve toplum, kültür ve miras, insanlar, yerler ve çevreler, üretim, dağıtım ve tüketim, bilim, teknoloji ve toplum, küresel bağlantılar ve etkin vatandaşlık*. Bu programda 2005 programında bulunan *gruplar kurumlar ve sosyal örgütler, güç, yönetim ve toplum ve zaman, süreklilik ve değişim* öğrenme alanlarına yer verilmemiş; *etkin vatandaşlık* isimli yeni bir öğrenme alanı eklenmiştir. 2017 programında zaman, değişim süreklilik ayrı bir öğrenme alanı olarak yapılandırılmasa da diğer öğrenme alanları içerisinde zaman, değişim ve sürekliliğe vurgu yapan çok sayıda kazanıma yer verilmiştir. Öğrenme alanları tanım ve açıklamalar ve içerdikleri kazanımlar boyutuyla değerlendirildiğinde 2017 programındaki *etkin vatandaşlık* öğrenme alanınının 2005 programınının *gruplar kurumlar ve*

sosyal örgütler ile *güç, yönetim ve toplum* öğrenme alanlarını önemli ölçüde karşıladığı anlaşılmaktadır. Aşağıda 2005 ve 2017 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının öğrenme alanları tablo halinde gösterilmektedir.

Tablo 7: 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Yer Alan Öğrenme Alanları

	2005 Öğretim Programı	2017 Öğretim Programı
1	Birey ve Toplum	Birey ve Toplum
2	Kültür ve Miras	Kültür ve Miras
3	İnsanlar, Yerler ve Çevreler	İnsanlar, yerler ve çevreler
4	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Üretim, Dağıtım ve Tüketim
5	Bilim, Teknoloji ve Toplum	Bilim, Teknoloji ve Toplum
6	Küresel Bağlantılar	Küresel Bağlantılar
7	Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	
8	Güç, Yönetim ve Toplum	Etkin Vatandaşlık
9	Zaman, Süreklilik ve Değişim	-

2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında öğrenme alanları bir veya birden fazla öğrenme alanını içeren üniteler halinde yapılandırılmış olup ünite isimleri de programda belirtilmiştir. 2017 programında kazanımlar doğrudan öğrenme alanlarının altında sıralanmış, ayrıca ünite yapılandırılmamıştır. Ancak programa 2018 güncellemesinde şu ifade eklenmiştir: “*Ders kitabı yazarları, ünitelerin çerçevesini bu öğrenme alanlarına göre düzenlemeli ancak öğrenme alanlarının kapsam ve içeriğine uygun olarak her bir sınıf düzeyindeki ünitelere farklı bir ad vermelidir.*” (MEB, 2018, s. 11). Böylece program, ünitelerin yapılandırılması ve ünite isimlerinin belirlenmesi işini ders kitabı yazarlarına bırakmıştır. Aşağıda 2005 programında sınıf ve öğrenme alanlarına göre ünite isimleri tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 8: 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Öğrenme Alanları ve Üniteler

Sıra No	Öğrenme Alanları	Üniteler			
		4. sınıf	5. sınıf	6. sınıf	7. sınıf
1	Birey ve Toplum	Kendimi tanıyorum	Haklarımı öğreniyorum	Sosyal Bilgiler öğreniyorum	İletişim ve insan ilişkileri
2	İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Yaşadığımız yer	Bölgemizi tanıyalım	Yeryüzünde yaşam	Ülkemizde nüfus

3	Kültür ve Miras	Geçmişimi öğreniyorum	Adım adım Türkiye	İpek yolunda Türkler	Türk tarihinde yolculuk
4	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Üretimden tüketime	Ürettiklerimiz	Ülkemizin kaynakları	Ekonomi ve sosyal hayat
5	Küresel Bağlantılar	Uzaktaki arkadaşlarım	Hepimizin dünyası	Ülkemiz ve dünya	Ülkeler arası köprüler
6	Güç, Yönetim ve Toplum	İnsanlar ve yönetim	Bir ülke bir bayrak	Demokrasinin serüveni	Yaşayan demokrasi
7	Bilim, Teknoloji ve Toplum	İyi ki var.	Gerçekleşen düşler	Elektronik yüzyıl	Zaman içinde bilim
8	Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Hep birlikte	Toplum için çalışanlar		
9	Zaman, Süreklilik ve Değişim	-	-	-	-

1. 7. Kazanımlar

2005 program değişiklikleriyle getirilen yeniliklerden birisi de *kazanım* kavramı olmuştur. 2005 sosyal bilgiler öğretim programında kazanım; “*öğrenme süreci içinde planlanmış ve düzenlenmiş yaşantılar yoluyla öğrencilerin kazanması beklenen bilgi, beceri, tutum ve değerler*” (MEB, 2005a) olarak tanımlanmaktadır. Böylece daha önceki programlarda hedefler belirlenip, daha sonra belirlenen hedeflere uygun davranışlar yazılması beklenirken, yeni programda bu hedeflerin yerini kazanımlar almıştır (Şimşek, 2016, s. 44). 2005 programında ayrıca konu başlıklarına yer verilmemiş, içerik sınırlaması tamamen kazanımlarla sağlanmıştır.

2017 sosyal bilgiler dersi öğretim programında 2005 programında yer alan kazanımlar önemli ölçüde korunmuş, bazı kazanımlar birleştirilerek, genelleştirilerek veya anlamca genişletilerek tek kazanım haline getirilmiş; bazı kazanım ifadeleri değiştirilmiş, önceki programdaki bazı açıklama ifadeleri kazanıma dönüştürülmüş veya tam tersi yapılmıştır. Bu araştırmada iki program kazanımlar açısından karşılaştırılırken kazanım ifadelerinin birebir örtüşmesi aranmamış, anlamca belli ölçüde örtüşen kazanımların birbirlerini karşıladığı kabul edilmiştir.

Aşağıda 2017 taslak programından başlayarak 2018 yılında gerçekleştirilen güncellemeye kadar sınıflar düzeyinde öğrenme alanlarına göre kazanım sayılarındaki değişim tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 9: Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Öğrenme Alanlarına Göre Kazanım Sayılarındaki Değişim

Öğrenme Alanları	4. sınıf				5. Sınıf				6. Sınıf				7. Sınıf			
	2005 Programı	2017 Taslak Programı	2017 Programı	2018 Güncellemesi	2005 Programı	2017 Taslak Program	2017 Programı	2018 Güncellemesi	2005 Programı	2017 Taslak Program	2017 Programı	2018 Güncellemesi	2005 Programı	2017 Taslak Program	2017 Programı	2018 Güncellemesi
Birey ve Toplum	6	5	5	5	4	4	4	4	6	4	5	5	6	4	4	4
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	8	6	6	6	8	5	5	5	7	5	4	4	5	4	4	4
Kültür ve Miras	6	4	4	4	6	5	5	5	9	6	6	5	8	6	5	5
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	7	5	5	5	7	6	6	6	6	6	6	6	5	6	6	6
Küresel Bağlantılar	4	4	4	4	6	5	5	4	5	4	4	4	6	4	4	4
Bilim, Teknoloji ve Toplum	6	5	5	5	6	5	5	5	5	4	4	4	4	4	4	4
Güç, Yönetim ve Toplum	4				5				5				5			
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	5				5											
Zaman, Süreklilik ve Değişim																
Etkin Vatandaşlık		5	4	4		4	4	4		6	6	6		5	5	4
TOPLAM	46	34	33	33	47	34	34	33	43	35	35	34	39	33	32	31

Tablo 10: Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Sınıflara Göre Kazanım Sayılarındaki Değişim

SINIF	2005 Öğretim Programı	2017 Taslak Prog.	2017 Öğretim Programı	2018 Öğretim Programı
4	46	34	33	33
5	47	34	34	33
6	43	35	35	34
7	39	33	32	31
TOPLAM	175	136	134	131

Tablodan da anlaşılacağı üzere 2005 programına oranla kazanım sayısındaki azalma 2018 yılında gerçekleştirilen güncellemeye kadar sürmüştür; en son olarak 2005 programına oranla kazanım sayısındaki azalma % 25'i biraz aşmıştır. MEB Talim ve Terbiye Kurulu'nun yeni öğretim programlarını tanıtmak amacıyla hazırladığı kitapçıkta programlardaki kazanım sayısı azaltılırken izlenen yöntem şöyle belirtilmektedir:

“Güncelliğini yitiren konuların çıkarılması ya da yeni bulgulara göre düzenlenmesi, içerik bakımından farklı ünite, konu başlıkları altında ve/veya sınıf düzeylerinde tekrar eden ve binişikliğe neden olan kazanımların çıkarılması, üst öğretim kurumlarında öğrencilerin ilgi duydukları meslek alanı ile ilgili olarak öğrenebilecekleri içeriklere ilişkin ünite, konu ve/veya kazanımların çıkarılması, farklı ünite başlıkları altında ve/veya sınıf düzeylerinde parçalanmış şekilde kalmış birbiriyle ilişkili kazanımların konu bütünlüğünün sağlanması amacıyla ilgili oldukları ünite, konu veya sınıf düzeylerine kaydırılması farklı disiplin alanlarında tekrar eden ünite konu ve kazanımların daha fazla ilişkili olduğu disiplin alanına alınması (MEB, 2017c, s. 10-11).

2005 ve 2017 öğretim programlarında yer alan kazanımları incelendiğinde 2017 programında 2005 programında yer alan 50 kazanımın hiç karşılanmadığı; buna karşılık 30 yeni kazanımın eklendiği anlaşılmaktadır. Öğrenme alanlarına göre çıkarılan ve eklenen kazanımlar ana hatlarıyla aşağıda belirtilmiştir.

Birey ve Toplum: 2005 programında yer alan duygu ve düşünce arasındaki ilişki, farklı durumlara ait duygu ve düşünceleri ifade etme, grup ve kurum içindeki yerini belirleme, Atatürk'ün ülkemizde sosyal bilimlerin gelişimi için yaptıkları ve iletişime verdiği önem ile ilgili kazanımlar çıkarılmış; empati yapma, farklı cinsiyet, sosyo-ekonomik ve kültürel gruplara karşı önyargıları sorgulama ve sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılmayla ilgili kazanımlar eklenmiştir.

Kültür ve Miras: 2005 programında yer alan milli mücadele sürecinde yakın çevresini ve Türkiye'yi betimleme, milli mücadelenin kazanılmasında ve cumhuriyetin ilanında Atatürk'ün rolünü fark etme, Atatürk inkılablarının öncesi ve sonrasını karşılaştırma, Atatürk ilkeleri ile inkılablarını ilişkilendirme, Türk silahlı kuvvetlerinin önemini ve görevlerini kavrama, Türk-İslam devletlerinin siyasal, sosyal ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunma, kutlama ve tören uygulamalarının kültürümüzü oluşturan unsurlarla ilişkisini değerlendirme,

İslamiyet öncesi ve Türk-İslam devletlerinin Türk kültür, sanat ve estetik anlayışına katkıları ve Osmanlı-Avrupa arasında kültür, sanat ve estetik anlayışındaki etkileşimi fark etmeyle ilgili kazanımlar çıkarılmış; milli mücadelenin önemini kavrama, kadim uygarlıkların insanlık tarihine katkıları fark etme, Türklerin Anadolu'yu yurt edinme sürecini analiz etme, Avrupa'daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı Devleti'ni değişime zorlayan süreçleri kavramayla ilgili kazanımlar eklenmiştir.

İnsanlar, yerler ve Çevreler: 2005 programında yer alan doğal çevreyi değiştirme ve ondan yararlanma şekilleri, Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının yerleşme, ekonomik faaliyet ve sosyal yapıları arasındaki etkileşimi fark etmeyle ilgili kazanımlar çıkarılmıştır.

Üretim, Dağıtım ve Tüketim: 2005 programında yer alan insanların temel ihtiyaçları hakkında çıkarımda bulunma, kaynaklarla ihtiyaçları ilişkilendirme, satın alacağı ürünleri belli standartlara göre değerlendirme, ihtiyaçlarla meslekleri ilişkilendirme, ekonomideki insan etkisini fark etme ve üretime katkıda bulunma konusunda görüş oluşturma ile ilgili kazanımlar çıkarılmış; kendine ait bütçe oluşturma, kaynakları israf etmeden kullanma, ekonomik faaliyetlerin insanların sosyal hayatlarına etkisini analiz etme ve dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim alanında meydana getirdiği değişimleri analiz etmeyle ilgili kazanımlar eklenmiştir.

Bilim Teknoloji ve Toplum: Bu öğrenme alanında 2005 programında bulunan insanların kullandıkları belli başlı zaman ölçme araçlarını tanıma, buluşlarla teknolojik gelişmeleri ilişkilendirme, Atatürk'ün bilim, teknoloji ve akılcılığa verdiği önemi gösterme, bilim ve teknolojiyle ilgili düzeyine uygun süreli yayınları tanıma ve izleme, tıp alanındaki buluş ve gelişmelerle insan hayatı ve toplumsal dayanışma arasındaki ilişkiyi fark etme ile ilgili kazanımlar çıkarılmış; sanal ortamda ulaşılan bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgulama ve sanal ortamı güvenli kullanmaya önem vermeyle ilgili kazanımlar eklenmiştir.

Küresel Bağlantılar: 2005 programındaki çeşitli toplumların gündelik yaşamlarına ilişkin çıkarımda bulunmak, başka toplumlardaki yaşlılarıyla gündelik yaşamı karşılaştırma, toplumlar arasında ortak kutlanan özel günlere örnek verme, dünya çocuklarının ortak yön ve ilgi alanlarını fark etme, diğer ülkelerle doğal afet ve çevre sorunlarında dayanışma ve işbirliği yapmanın önemi, uluslararası kültür, sanat, fuar ve spor etkinliklerinin toplumlar arasındaki etkileşimdeki rolü, 20. yüzyılın başında Osmanlı Devleti ve Avrupa ülkelerinin siyasi ve ekonomik yapısıyla Birinci Dünya Savaşı'nın sebep ve sonuçlarını ilişkilendirme, küresel sorunların çözümünde kişisel sorumluluğu fark etme ve fikir sanat ve edebiyat ürünlerinin, doğal varlıkların ve tarihi çevrelerin ortak miras ögesi olarak yaşatılmasında insanlığın sorumluluğunu fark etme ile ilgili kazanımlar çıkarılmıştır. Bu öğrenme alanına Türkiye'nin komşuları ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerini kavrama, farklı ülkelerin kültürel unsurlarıyla Türkiye'nin sahip olduğu kültürel unsurları karşılaştırma, farklı kültürlerle saygı gösterme, ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde yaşadığı ilin önemini araştırma, toplumun ilgi, istek ve ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik yenilikçi fikirler önerme, Türkiye'nin üstlendiği uluslararası rolleri analiz etme, uluslararası popüler kültürün kültürümüze etkilerini sorgulama, çeşitli kültürlerle yönelik sahip olduğu kalıp yargıları sorgulama ve küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirmeye ilgili kazanımlar eklenmiştir.

Etkin Vatandaşlık: Bu öğrenme alanıyla karşılandığı varsayılan 2005 programının *gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler ve güç, yönetim ve toplum* öğrenme alanlarında bulunan belli bir amaç için oluşturulan sosyal örgüt, resmi kurum ve grupları fark etme, kendisi ile çevresindeki gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler arasındaki etkileşime örnek verme, katılacağı sosyal ve eğitsel etkinliklere karar verme, kurumların insan yaşamındaki yerini kavrama, sivil toplum örgütlerini etkinlik alanlarına göre sınıflandırma ve etkinlik sonuçlarını değerlendirme, bireylerin rolleri açısından sivil toplum kuruluşlarını resmi kurum ve kuruluşları karşılaştırma, kamuoyunun yerel yönetimlere etkisi ile toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların varlığını ve önemini fark etme, demokratik yönetim birimlerindeki yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklama, insan haklarının gelişim sürecini analiz etme, eğitsel ve sosyal faaliyetlerde işleyen süreçleri demokrasinin ilkeleri açısından analiz etme şeklindeki kazanımların yeni programda karşılanmadığı anlaşılmaktadır. Programda bu öğrenme alanına çocuk olarak haklarının farkına varma, aile ve okul yaşamında söz ve eylemlerinin sorumluluğunu alma, ülke bağımsızlığı ile bireysel özgürlük arasındaki ilişkiyi açıklama, demokrasinin önemini açıklama, hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklama, Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklama, demokrasinin uygulanma sürecinde karşılaşılan sorunları analiz etme, bir yaşam biçimi olarak demokratik tutum benimseme ile ilgili kazanımlar eklenmiştir.

1. 8. Ölçme ve Değerlendirme

Yapılandırmacı anlayışa uygun olarak hazırlanan 2005 programında öğrenme süreci çok boyutlu, öğrencinin bilgiyi kendisinin inşa etmesi esasına dayalı olarak düşünüldüğü için ölçme ve değerlendirmede süreç temelli tekniklerin kullanılması öngörülmüştür (Köksal, 2016, s. 52). Programda *ölçme ve değerlendirme* başlığı altında ölçme ve değerlendirmenin amaçları, sosyal bilgilerde ölçme ve değerlendirme, akran değerlendirme, dereceli puanlama anahtarı (rubric), öğrenci ürün dosyası, kavram haritaları, tutum ölçekleri, çoktan seçmeli testler vb. konularda teknik bilgilerle materyal örneklerinin yer aldığı 32 sayfalık bir bölüme yer verilmiştir. Programda kazanım tablosunun *açıklamalar* sütununda her üniteye kullanılabilecek değerlendirme teknikleriyle ilgili önerilerde de bulunmaktadır.

2017 sosyal bilgiler öğretim programında *öğretim programında ölçme ve değerlendirme yaklaşımı* başlıklı metinde programda genel olarak öğrencilerin süreç içinde izlenmesi, yönlendirilmesi, öğrenme güçlüklerinin belirlenerek giderilmesi, öğrencilerde anlamlı ve kalıcı öğrenmenin desteklenmesi amacıyla sürekli geri bildirim sağlanmasına yönelik bir ölçme-değerlendirme anlayışının benimsendiği ifade edilmektedir. Programda ayrıca *tanıma, izleme ve sonuç* odaklı ölçme ve değerlendirme teknikleriyle ilgili açıklamalara da yer verilmektedir. 2018 yılında programda gerçekleştirilen güncellemeyle ölçme ve değerlendirme ile ilgili bölüm daha da geliştirilerek *öğretim programlarında ölçme ve değerlendirme yaklaşımı* başlığı altında ele alınmıştır. Programda *“Eğitimde çeşitlilik; birey, eğitim düzeyi, ders içeriği, sosyal ortam, okul imkânları vb. iç ve dış dinamiklerden ciddi şekilde etkilendiği için, ölçme ve değerlendirme uygulamalarının etkililiğini sağlamada öncelik öğretim programlarından değil öğretmen ve eğitim uygulayıcılarından beklenir. Bu noktada özgünlük ve yaratıcılık öğretmenlerden temel beklentidir.”*(MEB, 2018, s. 6) denilmek suretiyle ölçme ve değerlendirmede öğretmenin merkezi konumu ve özerkliğinin altı çizilmiştir. Bu bölümde ayrıca öğretim programlarını

uygularken göz önünde bulundurulması gereken yedi ölçme ve değerlendirme ilkesine de yer verilmiştir. Bu ilkelerde özetle ölçme ve değerlendirme araç ve yöntemlerinde gerekli teknik ve akademik standartlara uyulması, çok odaklı ölçme-değerlendirmenin esas esas olduğu ve ölçme ve değerlendirme uygulamalarının öğretmen ve öğrencinin aktif katılımıyla gerçekleştirilmesi gibi hususların altı çizilmektedir (MEB, 2018, s. 6).

2005 ve 2017 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarında çok odaklı bir ölçme ve değerlendirme sisteminin benimsendiği söylenebilir. 2005 programında ölçme ve değerlendirmeyle ilgili öğretmenlere rehberlik edecek bilgi ve belgelere de yer verilirken sosyal bilgiler dersi merkeze alınmıştır. 2017 programında konuyla ilgili yer verilen bilgiler hem çok az hem de geneldir. Programda sosyal bilgiler dersine neredeyse hiç değinilmemiş, alana özgü ölçme ve değerlendirme yöntem ve tekniklerinden de bahsedilmemiştir. Sonuç olarak yeni programda alana özgülüğün göz ardı edilmesi ve bilgi ve belge boyutunun azaltılmasının sosyal bilgiler derslerinde ölçme ve değerlendirme uygulamalarını olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir.

1.9. İlişkilendirmeler

Sosyal bilgiler dersinin doğası gereği olgular arasındaki son derece karmaşık ilişkileri dikkate alması gerektiğinden 2005 programında ilişkilendirmeler programının temel unsurlarından birisi haline getirilmiştir. Bu programda disiplinler arası program çalışmalarının yatay boyut, dikey boyut ve öğrenilenlerin iş ve yaşamla ilişkilendirilmesi şeklindeki üç boyutu da (Karakuş, 2017, s. 10) dikkate alınmıştır. Dikey ilişkilendirme aynı dersin birbiriyle ilgili ve birbirini destekleyen kazanımları arasındaki ilişkilendirme, yatay ilişkilendirme ise farklı derslere ait kazanımlar arasındaki ilişkilendirme anlamına gelmektedir. 2005 programında Türkçe, matematik ve fen ve teknoloji dersleriyle yatay ilişkilendirme kurulmuştur. Öğrenilenlerin iş ve yaşamla ilişkilendirilmesi boyutundaki ilişkilendirme ise temel olarak ara disiplinlerle ilişkilendirme yoluyla sağlanmaktadır. Programda ayrıca *Atatürkçülükle ilgili konular, gazete kupürlerinden yararlanma ve müze ile eğitim* ile de ilişki kurulmuştur. İlişkilendirmelerin çeşidi ve hangi kazanımlar arasında ilişkilendirme yapılacağı kazanım tablosunun *açıklamalar* sütununda belirtilmiştir.

Ara disiplin, bir bilim disiplini olmayan ya da bir bilim disiplini olmakla birlikte özel bir dersi olmayan, ancak güncel ihtiyaçların ortaya çıkardığı alanlardır. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan bazı kazanımlar ara disiplin kazanımlarıyla eşleşmektedir. İşte ara disiplinlerle ilişkilendirme, eşleşen bu kazanımları ara disiplinlerin ilgili kazanımları ile zenginleştirilerek işleme önerisi anlamına gelmektedir (Köksal, 2016, s. 51). Ara disiplinlerin programın eksik kalan yönlerini tamamlama, öğrenilenleri gündelik yaşamla ilişkilendirilme, programa zenginlik katma ve öğrenme alanları arasında bütünlük sağlama gibi işlevleri olduğu söylenebilir. 2005 programında yer verilen ara disiplinler şunlardır: *Afetten korunma ve güvenli yaşam, girişimcilik, insan hakları ve vatandaşlık, kariyer bilinci geliştirme, özel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışma, sağlık kültürü ve spor kültürü ve olimpik eğitim*.

2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında ara disiplin olarak ifade edilmese de *Atatürkçülük* ile ilgili konular da bir ara disiplin olarak düşünülebilir. İlköğretim okullarının öğretim programları ve ders kitaplarında yer verilmesi gereken Atatürkçülükle ilgili konular

belirlenerek MEB Talim ve Terbiye Kurulu'nun 04.8.1999 Tarih ve 263 sayılı kararıyla kabul edilmiştir (TD, 1999). Öğretim programlarının yapılandırmacı yaklaşıma göre yeniden hazırlanması sürecinde Atatürkçülük ile ilgili konuların yeni programlarla uyumu sağlanarak her ders ve sınıflar düzeyinde öğretilmesi gereken konular bir tablo halinde gösterilmiştir (TD, 2004). 2005 programında Atatürkçülük ile ilgili konulara Atatürkçülük konularıyla örtüşen kazanımların doğrudan programa alınması veya Atatürkçülük ile ilgili konularla bu konulara en yakın görülen ders kazanımları arasında ilişkilendirme yapmak suretiyle yer verilmiştir. Programda hangi ünitenin hangi kazanımının Atatürkçülük ile ilgili hangi konularla veya ara disiplinlerle ilişkilendirildiği kazanım tablosunun *açıklamalar* sütununda gösterilmiştir.

2017 Programında ders içi, dersler arası, ara disiplinlerle ve Atatürkçülük konularıyla ilgili herhangi bir ilişkilendirme yapılmadığı gibi daha önceki programda yer alan Atatürkçülük ile ilgili kazanımlara yer verilmemiş; programa sadece Atatürkçülük ile ilgili bir yeni kazanım eklenmiştir. 2017 programına alınmayan ve eklenen Atatürkçülük ile ilgili kazanımlar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 11: 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programına Alınmayan ve Programa Eklenen Atatürkçülük İle İlgili Kazanımlar

Sınıf	2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı		2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı
	Öğrenme Alanı	Kazanım	Kazanım
4	Kültür ve Miras	Milli mücadelenin kazanılmasında ve Cumhuriyet'in ilanında Atatürk'ün rolünü fark eder.	--
5	Kültür ve Miras	Kanıt kullanarak Atatürk İnkılaplarının öncesi ile sonrasındaki günlük yaşamı karşılaştırır.	--
5	Kültür ve Miras	Atatürk İnkılaplarıyla ilkelerini ilişkilendirir.	--
5	Bilim, Teknoloji ve Toplum	Kanıtlara dayanarak, Atatürk'ün bilim ve teknolojiye verdiği önemi gösterir.	--
6	Birey ve Toplum	Atatürk'ün ülkemizde Sosyal Bilimlerin gelişmesi için yaptığı uygulamalara örnekler verir.	--
6	Bilim, Teknoloji ve Toplum	Uygulama ve eserlerinden yola çıkarak Atatürk'ün akılcılığa ve bilime verdiği önemi fark eder.	--
7	Birey ve Toplum	Atatürk'ün iletişime verdiği öneme kanıtlar gösterir.	--
7	Etkin Vatandaşlık	--	Atatürk'ün Türk demokrasisinin gelişimine katkıları açıklar.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan Atatürkçülük ile ilgili yedi kazanıma 2017 programında yer verilmemiş; buna karşılık bu programa 2005 programında bulunmayan bir kazanım eklenmiştir.

2. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Program değişiklikleri ve güncellemeleri genel olarak programın uygulanmasında tespit edilen eksiklik ve aksaklıkların giderilmesi ve bilgi, beceri, kavram, değer anlayışları ile pedagoji alanındaki gelişme ve yenilikleri eğitim sistemine mal etme amacıyla gerçekleştirilmektedir. Vatandaşlık ile ilgili bilgi, kavram, algı ve anlayışlar ile eğitimden beklentilerin hızla değiştiği günümüz dünyasında, etkin ve katılımcı vatandaşlar yetiştirmede önemli role sahip sosyal bilgiler dersleri programlarının da bu değişiklikleri yansıtacak şekilde ve sıklıkla güncellenmesi bir zorunluluk haline gelmektedir. Nitekim MEB'in öğretim programlarını tanıtım toplantısı kitapçığında, öğretim programlarının "*öğrenme-öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler doğrultusunda çağın gerekliliklerini, ferdin ve toplumun değişen ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yenilendiği*" (MEB, 2017c) ifade edilmektedir.

2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programı, ilk uygulandığı yıldan itibaren farklı boyutlarıyla birçok araştırmaya konu olmuştur. Bu araştırmaların sonuçları programın aksayan yönlerinin genel olarak şu noktalarda yoğunlaştığını ortaya koymaktadır: Program içeriğinin yoğun, etkinliklerin fazla, buna karşılık haftalık ders saati miktarının yetersiz olması, konular arasındaki bağlantıların iyi kurulmamış olması, bazı konu ve kavramların öğrencilerin sınıf ve yaş seviyelerinin altında veya üstünde olması, program kazanımlarının öğrencilerin ihtiyacını karşılamada yetersiz kalması, kazanımların toplumun değer ve idealleriyle tam olarak uyuşmaması, programda yer alan proje ve performans çalışmalarının öğrencilerin gelişim, hazırbulunuşluk ve sosyo-ekonomik düzeylerine uygun olmaması, öğretmenlerin yapılandırmacı anlayışın gerektirdiği bilgi, beceri ve deneyime yeterince sahip olmaması, merkezi sistem sınavlarıyla programın öngördüğü ölçme ve değerlendirme etkinlikleri arasında uyumsuzluk olması, programda ölçme ve değerlendirmeyle ilgili ölçeklerin fazla olması, bunların uygulanmasının fazla zaman alması ve maddi yük yaratması, ders kitaplarında yer alan bilgilerin yetersiz olması, sınıf mevcutlarının kalabalık olması, okulların teknolojik donanım ve altyapılarının yeni programın uygulanmasına elverişli olmaması (Gömlüksiz ve Bulut, 2006; Alabaş ve Kamer, 2007; Aydın, 2007; Erköse, 2007; Yapıcı ve Demirdelen, 2007; Dilmaç, 2008; Görgeç vd., 2008; Ersoy, 2009; Ersoy ve Kaya, 2009; Dinç ve Doğan, 2010; Kesten ve Özdemir, 2010; Ataman ve Kabapınar, 2012; Memişoğlu, 2012; Gültekin, Bayır ve Göz, 2013). Araştırma sonuçlarından da anlaşılacağı üzere programın aksayan yönleri sadece programın kendisiyle sınırlı olmayıp; uygulama aşamasında devreye giren öğretmen, ders kitabı, kademeler arası geçiş sistemi ve sınavı, öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyi, sınıf mevcudu, okulun fiziki imkânları ve teknolojik altyapısı gibi bileşenlerde görülen eksiklik ve aksaklıklar da programın başarısını etkilemektedir.

2017 programında, programın vizyonu ve temel yaklaşımı açık ve net olarak belirtilmemiştir. Programda bu konularla ilgili dağınık bir halde verilen bilgiler ise genel nitelikli olup, derse/alan özgü vurgu göz ardı edilmiştir. Sosyal bilgiler dersine özgü nitelik ve özellikler aşırı genelleştirilmiş ve standartlaştırılmış program anlayışı içerisinde adeta kaybolmuştur.

2017 sosyal bilgiler dersi öğretim programında genel amaçlarda gerçekleştirilen değişikliklere bakıldığında; 2005 programındaki “*Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder*” şeklindeki amacın programa alınmadığı; buna karşılık “*Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp, çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları*” ve “*Milli, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri*” şeklinde iki yeni amaç eklendiği görülmektedir. Bu programda ayrıca 2005 programında yer alan 6 genel amaç ifadesi de farklı oranlarda değiştirilmiştir (Tablo 1). Bu değişiklikler incelendiğinde programın 5. amacına *mekân algılama*, 7. amacına *araştırma becerisi ve eleştirel düşünme becerisi*, 13. amacına ise *iletişim becerisinin* eklendiği görülmektedir. Benzer şekilde 6. amaca *tasarruf ve çevre duyarlılığı*, 9. amaca *her mesleğin saygın olduğu*, 16. amaca ise *milli ve manevi değerler ile evrensel değerler* eklenmiştir. Bu durum 2017 programında beceri ve değer vurgusunun artırıldığı anlamına gelmektedir. 2017 programında ayrıca, 2005 programındaki “*Farklı dönem ve mekânlardaki toplumların siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimini analiz eder*” şeklindeki amacın tamamen; 17. amaçta ise “*insanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak*” ibaresinin çıkarılmasıyla programdaki *zaman, değişim ve süreklilik ile küresel vatandaşlık* vurguları bir miktar azaltılmıştır. Böylece, programdaki beceri ve değer ağırlığının bilgiye oranla bir miktar daha artırıldığı; önceki programda olduğu gibi (Doğanay, 2008, s. 90) ulusal özelliklere yapılan vurgunun ağırlığını koruduğu, ayrıca evrensel niteliklere de yeterli düzeyde vurgu yapıldığı söylenebilir.

2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programını beceriler boyutuyla ele alan araştırma sonuçları programda becerilerin içerikle yeterince ilişkilendirilmediğini (Mutluer, 2013) ve becerilerin nasıl kazandırılacağına dair örnek etkinliklerin olmadığını (Hotaman, 2008), ayrıca öğretmenlerin beceri eğitimi konusunda hizmet içi eğitim ihtiyaçlarının bulunduğunu (Mutluer, 2013; Çelikkaya, 2011) ortaya koymaktadır. 2005 programında 15 olan beceri sayısı 2017 programında 27’ye çıkarılmış; ayrıca programa ilk defa *okuryazarlık* kavramı kazandırılarak *çevre okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, finansal okuryazarlık, harita okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, medya okuryazarlığı ve politik okuryazarlık* becerilerine yer verilmiştir. 2005 programındaki *bilgi teknolojilerini kullanma becerisi* anlamca daha kapsamlı olan *dijital okuryazarlık; yaratıcı düşünme becerisi* ise *yenilikçi düşünme becerisi* haline getirilmiştir. 2017 programının beceriler boyutunda gerçekleştirilen değişiklikler yukarıda bahsedilen araştırma sonuçlarının ortaya koyduğu sorunları ortadan kaldıracak nitelikte değildir. Günümüzde vatandaşlık kavramının ve vatandaşlık niteliklerinin sürekli değişime uğraması ve artması karşısında programda yer verilen beceri sayısının artırılması olumlu değerlendirilebilirse de, kuşkusuz beceri sayısının artırılmasından çok daha önemli olan programda yer alan becerilerin öğrencilere hangi düzeyde kazandırılabilirdir. Yeni programın bu konuda iyileştirici bir yenilik getirmedeği düşünülmektedir.

Yapılan araştırma sonuçları 2005 programının kavram öğretimi ile ilgili eksiklik ve aksayan yönlerinin şu noktalarda yoğunlaştığını ortaya koymaktadır: Temel kavramların nasıl öğretileceğine ilişkin kavram öğretim yöntemleriyle uyumlu etkinliklerin bulunmaması (Doğanay, 2008, s. 92), kazandırılması öngörülen kavramların öğrenme alanlarıyla

ilişkilendirilmemesi (Kılınç vd., 2015) günümüz dünyasının birçok güncel kavramına yeterince yer verilmemesi (Samancı vd., 2005) ve programda yer verilen bazı kavramların öğrencilerin düzeyine uygun olmaması (Memişoğlu ve Tarhan, 2016). 2017 programında kavram öğretimiyle ilgili temel bilgilere ve öğretilecek kavramların listesine yer verilmemiştir. Ayrıca programda yukarıda belirtilen araştırma sonuçlarının ortaya koyduğu eksiklik ve aksaklıkların giderilmesi yönünde de bir düzenleme yapılmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu haliyle 2017 programının ilköğretim sosyal bilgiler derslerinde kavram öğretiminde iyileştirme sağlamadığı düşünülmektedir.

2005 programında 20 değerın kazandırılması göz önünde tutulmuşken, 2017 programında 10 kök değer ile 18 derse özgü değere yer verilmiştir. 2017 programında 2005 programında bulunan *hoşgörü*, *misafirperverlik*, *sağlıklı olmaya önem verme* ve *temizlik* değerlerine yer verilmemiş; buna karşılık *eşitlik* ve *tasarruf* değerleri eklenmiştir. *Misafirperverlik*, *sağlıklı olmaya önem verme* ve *temizlik* değerlerinin nispeten kolay kazandırılabilen ve 2005 programında kazanımlarla en az ilişkilendirilen kazanımlardan olmaları (Balcı-Yanpar Yelken, 2013; Merey vd., 2012) veya bu değerlerin başka derslerin kapsamına aktarılması yeni programa alınmamasının gerekçesi olabilir. Günümüzde ulusal ve evrensel düzeyde yükselen değerlerden olan *eşitlik* ve *tasarruf* değerlerinin 2017 programına alınması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilirken, yerel ve küresel düzeyde tahammülsüzlük ve önyargıların her alanda gittikçe yaygınlaştığı günümüz dünyasında *hoşgörü* değerine yer verilmemesi de önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. 2005 programını değerler boyutuyla ele alan araştırmalarda genel olarak programda yer alan etkinliklerde hangi değerın nasıl kazandırılacağıın açık ve net olarak belirtilmemesi, içeriğın organizasyonunun düzensiz ve karmaşık olması (Doğanay, 2008; Kurtdede Fidan, 2013; Gömleksiz ve Cüro, 2011), değerler eğitimine ilişkin yeterli bilgi, açıklama ve etkinlik örneklerine yer verilmemesi (Yaşar ve Çengelci, 2012; Gömleksiz ve Cüro, 2011) gibi eksiklikler ortaya konulmuştur. Buna rağmen yeni programda daha önceki programda mevcut olan bilgi, belge ve etkinlik örneklerine bile yer verilmemiştir. Bu durumun sosyal bilgiler dersi kapsamında değer eğitimini olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir.

2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programı NCSS tarafından önerilen on öğrenme alanından *vatandaşlık idealleri ve uygulamaları* dışındaki dokuz öğrenme alanı çerçevesinde yapılandırılmış, *vatandaşlık idealleri ve uygulamaları* ile ilgili kazanım ve etkinlikler ise diğer öğrenme alanlarına dağıtılmıştır. 2017 programında *zaman*, *süreklilik* ve *değişim* öğrenme alanının yanı sıra *gruplar*, *kurumlar* ve *sosyal örgütler* ve *güç*, *yönetim* ve *toplum* öğrenme alanlarına yer verilmemiş; buna karşılık programa 2005 programının bir eksikliği olarak görülen *vatandaşlık idealleri ve uygulamaları* öğrenme alanını karşılamak üzere *etkin vatandaşlık* öğrenme alanı eklenmiştir. Öğrenme alanı olarak yapılandırılmasa da *zaman*, *değişim* ve *sürekliliğe* ilişkin kazanımlara diğer öğrenme alanları içerisinde yer verilmiş ayrıca *gruplar*, *kurumlar* ve *sosyal örgütler* ile *güç*, *yönetim* ve *toplum* öğrenme alanları *etkin vatandaşlık* öğrenme alanıyla karşılanmaya çalışılmıştır. 2017 programında *etkin vatandaşlık* öğrenme alanına yer verilmesi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilirken, *zaman*, *süreklilik* ve *değişimin* bir öğrenme alanı olarak ifade edilmemesi öğrencilerin *zaman*, *değişim* ve *sürekliliğe*

ilişkin algılarını ve farkındalıklarını zayıflatacağı; özellikle tarihsel düşünme becerilerinin kazandırılmasını olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir.

2005 programının en çok eleştirilen yönlerini program içeriğinin aşırı yoğun, ders saati miktarının yetersiz olması, bazı konu ve kavramların öğrencilerin yaş seviyelerinin altında veya üstünde olması, program kazanımlarının öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması, kazanımların toplumun değer ve idealleriyle tam olarak uyuşmaması (Yapıcı ve Demirdelen, 2007; Dilmaç, 2008; Ersoy, 2009; Ersoy ve Kaya, 2009; Dinç ve Doğan, 2010; Memişoğlu, 2012; Gültekin vd., 2013), kazanımların öğrencilerin bilgiyi yeniden yapılandırmasına olanak tanımayacak şekilde ve bilgi ve kavrama düzeyinde olması, kazanımların daha çok olgular, terimler, sınıflamalar vb. temel bilgi türleri üzerine yoğunlaşması, “üst bilişsel bilgiye” yönelik kazanımların az olması gibi hususlar oluşturmaktadır (Karadeniz vd., 2015, Özdemir vd., 2015). 2017 programının en son güncellenmiş hali esas alındığında bu programdaki kazanım sayısının 2005 programına oranla yaklaşık % 25 oranında azaltıldığı görülmektedir. Bu durum önceki programın aşırı yoğun içeriğe sahip olduğu yönündeki eleştirilerin dikkate alındığını göstermektedir. 2017 programında genel olarak özel ve ayrıntı nitelikteki kazanımların çıkarıldığı veya daha kapsayıcı şekilde yeniden ifade edildiği, 2005 programından alınan kazanımların bazılarında üst bilişsel becerilerin kullanılmasını gerektirecek ve uygulamaya yönlendirecek tarzda ifade değişikliklerinin gerçekleştirildiği görülmektedir. Programda ayrıca kazanımlardaki ulusallık vurgusu artırılırken, öğrencilerin güncel gelişmeler ve küresel sorunlarla ilgili farkındalıklarını artırmak ve bu sorunlarla baş etme becerilerini geliştirmeye yönelik kazanımlar da eklenmiştir. Programlarda kazanımlar boyutuyla gerçekleştirilen bu düzenlemeler yukarıda belirtilen önceki programın eleştirilen yönlerini iyileştirmeye yönelik adımlar olarak görülmekte ve olumlu olarak değerlendirilmektedir. Ancak yeni programda gerek kazanım boyutuyla gerekse ilişkilendirme boyutuyla Atatürkçülükle ilgili konulara yer verilmemesi programın olumsuz yönlerinden birisi olarak kalmaktadır.

Etkili sosyal bilgiler programları amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreçleriyle ve etkin vatandaşlık yeterlilikleri ile tutarlı ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarını içermeli; sosyal bilgilerin amaçlarıyla tutarlı, etkin vatandaşlık yeterlilikleri ve temel sosyal anlayışın ölçülmesi ve değerlendirilmesine odaklanmalıdır (Doğanay, 2008, s. 88). 2005 programının temel aldığı yapılandırmacı anlayış klasik ölçme ve değerlendirme sisteminin yerine ölçme ve değerlendirmede çeşitliliği öngören süreç odaklı bir ölçme ve değerlendirme anlayışını öngörmektedir. Bu nedenle yeni programın gerektirdiği yöntem ve tekniklerin sosyal bilgiler öğretmenleri tarafından rahatça uygulanabilmesini sağlamak için programda alana özgü ölçme ve değerlendirme yöntem, teknik ve araçlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi ve örnek materyallere yer verilmiş, ayrıca kazanım tablosunun *açıklamalar* sütununda üniteler bazında uygulanabilecek ölçme ve değerlendirme yöntem ve teknikleri önerilmiştir. Buna rağmen 2005 programıyla ilgili yapılan araştırmalar bu programın en fazla aksayan yönlerinden birisinin ölçme ve değerlendirme uygulamaları olduğunu ortaya koymaktadır. (Gömlüksiz ve Bulut, 2006; Yapıcı ve Demirdelen, 2007; Dilmaç, 2008; Ersoy, 2009; Kesten ve Özdemir, 2010; Ataman ve Kabapınar, 2012). Bu araştırmalarda genel olarak ölçme ve değerlendirme formlarının çok zaman alması nedeniyle azaltılıp, sadeleştirilmesi ve öğretmenlerin konuyla ilgili eğitime tâbi tutulmaları önerilmektedir. 2017 programında ölçme ve değerlendirme ile ilgili bilgiler oldukça

genelleştirilip kısaltılırken, önceki programda üniteler bazında önerilen ölçme ve değerlendirme tekniklerine de yer verilmemiştir. Bu uygulama görünürde program kitapçığının sadeleştirilip, kısaltılmasını sağlasa da öğretim programlarının önemli bir unsuru olan ölçme ve değerlendirmenin anlamına uygun uygulanmasını tesadüflere terk etmektedir. Programda öğretmenlerin en çok zorlandıkları ve hizmet içi eğitim ihtiyaç duydukları ölçme ve değerlendirme ile ilgili bilgi, belge ve materyallerin ağırlığının azaltılması, sorunların bir ölçüde göz ardı edildiğini, ancak gerçekte ise ölçme ve değerlendirme uygulamalarıyla ilgili sorunların artarak devam edebileceğini göstermektedir.

2017 sosyal bilgiler dersi öğretim programında hiçbir şekilde ilişkilendirme yapılmamış olması programın önemli eksikliklerinden birisidir. İlişkilendirme yapılmaması Sosyal Bilgiler dersinin disiplinlerarası yapısı ve kendine özgü doğasının programa yansımaları zayıflatmaktadır. Programda Atatürkçülük ile ilgili konulara gerek kazanım halinde gerekse ilişkilendirme yoluyla yer verilmemesi ilgili Talim ve Terbiye Kurulu kararının fiilen uygulamadan kaldırılması sonucuna yol açabilecektir. Oysa 2005 programını “ilişkilendirme” boyutuyla ele alan pek çok araştırma sonucu ilişkilendirmelerin programın önemli bir özelliği olarak görüldüğü, öğrencilerin bir derste öğrendiklerini diğer derslere transfer etmelerini sağladığı, programa zenginlik kattığı, etkili öğrenmeyi ve öğrencilerin araştırma, düşünme ve problem çözme becerilerinin gelişmesine katkı sunduğunu ortaya koymaktadır (Gözütok ve Alkın, 2008; Gültekin vd., 2013; Gürdoğan Bayır vd., 2016). Aynı şekilde yapılan bazı araştırmalarda Atatürkçülük ile ilgili kavramların doğru anlaşılması için programın öğrenci merkezli etkinliklerle zenginleştirilmesi (Ulusoy ve Yanpar Yelken, 2009) ve Atatürkçülük ile ilgili kazanım sayılarının artırılması önerilmektedir (Keçe ve Merey, 2011).

2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı genel olarak 2005 programının bir devamı görünümünde olmakla beraber, program hazırlanırken 2005 programının aksayan yönlerini ortaya koyan araştırma sonuçları dikkate alınmadığından programın eksiklik ve aksaklıklarını ortadan kaldıracak nitelikte hazırlanmadığı, 2005 programını aşmadığı, hatta birçok yönden bu programın gerisinde kaldığı görülmektedir.

2017 yılı Eylül ayında uygulanmaya başlanan programın üzerinden dört ay gibi kısa bir süre geçmeden kapsamlı bir güncellemeye tâbi tutulması da bu programın yeterli ön hazırlık yapılmadan, aceleyle ve alanında yeterince uzman olmayan ekip tarafından hazırlandığını düşündürmektedir. Bu güne kadarki uygulamaların aksine, program kitapçığında programı hazırlayan komisyon üyelerinin isimlerinin belirtilmemiş olması da bu düşünceyi desteklemektedir. Programın en önemli zafiyetlerinden birisi aşırı standartlaştırma ve kısaltma kaygısının yararlılık ve işlevsellik ilkelerinin önüne geçmiş olmasıdır. Programda sosyal bilgiler dersine özgü açıklama ve vurgular neredeyse yok denecek kadar azdır. Bu programda öğretim programının sosyal bilgiler öğretmenleri için kılavuz olma niteliği ortadan kaldırılmıştır. Kazanım tablosu üzerinde etkinlik örnekleri, ilişkilendirmeler, ölçme ve değerlendirme önerileri ile başka açıklamalara yer verilmeyerek bu konularla ilgili uygulamalar öğretmenlerin inisiyatifine veya rastlantılara terk edilmektedir. Programda öğretilecek kavramların programda belirtilmemesi, Atatürkçülük ile ilgili konularla dersin bağlantısının kurulmaması, ünitelerin

yapılandırılmayıp, ünite yapılandırılması ve isimlendirmesinin kitap yazarı veya yayınevlerine bırakılması gibi pek çok eksikliğin varlığından da söz edilebilir.

Sonuç olarak sosyal bilgiler dersi öğretim programı pilot uygulamaya gerek duyulmaksızın 2017-2018 öğretim yılı başında uygulanmaya başlanmış; programın uygulanmaya başlanmasının üzerinden yaklaşık dört ay sonra 2018-2019 öğretim yılından itibaren uygulanmak üzere program kapsamlı bir güncellemeye tâbi tutulmuştur. Bu güncellenmenin de programın ilk uygulanma aşamasında olduğu gibi yeterli veriye dayalı olmadan aceleyle gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Zira pilot uygulaması yapılmadan uygulanan bu programın Bakanlıkça oluşturulacak uzman komisyonlar tarafından bir yıllık uygulama sürecinin izlenerek buradan elde edilecek veriler doğrultusunda güncellenmesi daha yararlı olurdu. Ancak bu yöntemin izlenmediği ve bir yıllık uygulama sonuçlarının görülmesinin beklenmediği anlaşılmaktadır.

2017 Sosyal bilgiler dersi öğretim programının yukarıda bahsedilen eksikliklerinin giderilebilmesi için aşağıdaki önerilerin uygulanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir:

- MEB tarafından oluşturulacak uzman komisyonlar tarafından programın uygulanmasının bir öğretim yılı süresince izlenerek programın etkililiğinin ve uygulanma sürecinde ortaya çıkan eksiklik ve aksaklıklarının tespit edilmesi. Bu komisyonların hazırladıkları raporlar doğrultusunda ve 2005 programının uygulanma sürecinde konuyla ilgili olarak yapılmış olan araştırmaların sonuçlarını da dikkate alarak öğretim yılını takip eden yaz tatilinde programın güncellenmesi ve güncellenmiş programın takip eden öğretim yılından itibaren uygulanması,
- 2017 program kitapçığında programın temel yaklaşımının ve vizyonunun net ve açık bir şekilde ortaya konulması, kitapçıkta beceri, değer, ölçme ve değerlendirme vb. konularla ilgili açıklama ve bilgilerde sosyal bilgiler dersi boyutunun ön plana çıkarılması,
- 2005 program kitapçığının program bileşenleri (değer, beceri, kavram, ölçme ve değerlendirme vb.) ile ilgili açıklama ve teorik bilgilerin yer aldığı bölümleri güncellenmek suretiyle yeni programda da kullanılabilir. Bu durumda öğretim programının sosyal bilgiler öğretmenleri için kapsamlı bir kılavuz olma özelliği korunmuş olur.
- Sınıflar düzeyinde öğretilmesi öngörülen kavramların programda gösterilmesi, Atatürkçülikle ilgili konular başta olmak üzere 2005 programındaki ara disiplin kazanımlarının programa dâhil edilmesi, eğer ara disiplin kazanımları başka sınıf veya ders kapsamına aktarılmışsa bu durumun programın giriş kısmında açıkça belirtilmesi,
- Kazanım tablosunun 2005 programında olduğu gibi beceri, değer, kavram ilişkilendirmeleri, yöntem ve teknik, materyal, etkinlik örnekleri ve ölçme ve değerlendirme önerilerini gösterecek şekilde işlevsel bir biçimde hazırlanması,
- Ünite yapılandırması teknik bir konu olup farklı öğrenme alanları ve konu alanlarını bir ünite altında bütünleştirmek belli düzeyde uzmanlık gerektirir. Ünite yapılanmasına gidilmeyip, buna rağmen ünite isimlerinin kitap yazarlarına bırakılması üniteyi öğrenme alanıyla eşanlamlı ve öğrenme alanlarına birer isim vermekten ibaret görmek şeklinde yanlış bir algıya yol açmaktadır. Dolayısıyla ünitelerin programı hazırlayan uzmanlar tarafından yapılandırılması

gerekir. Eğer programda ünite yapılandırmasına yer verilmeyecekse o zaman ünite isimlendirmesinden de bahsedilmemesi gerekir.

KAYNAKÇA

- Alabaş, R. ve Kamer, S. T. (2007). “Sosyal bilgiler öğretim programının değerlendirilmesi: Uygulayıcı görüşlerinin nitel analizi”, *1.Ulusal İlköğretim Kongresi (15-17 Kasım 2007) Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye*, 1-11.
- Ataman, M. ve Kabapınar, Y. (2012). Sosyal Bilgiler (4-5. sınıf) programlarındaki ölçme değerlendirme yöntemlerinin kullanılma nedenleri ve uygulamaların yeterliliği. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 94-114.
- Aydın, S. (2007). *İlköğretim 4. ve 5. sınıf yeni (2004) sosyal bilgiler müfredatının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi (Trabzon İli Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Balcı, F. Ayşe ve Yanpar Yelken, T. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14 (1), 195-213.
- Bektaş Öztaşkın, Ö. (2016). Sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. İçinde Turan, R. ve Yıldırım, T. (Ed.), *Sosyal bilgilerin temelleri* (ss. 1-34). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bilgili, A. S. (2013). Geçmişten günümüze sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. İçinde Bilgili, A. S. (Ed.), *Sosyal bilgilerin temelleri* (ss. 2-35). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Çakmak, Z., Kaçar, T. ve Arıkan, İ. (2017). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ortaokul sosyal bilgiler dersi taslak öğretim programına ilişkin görüşleri. *ASOS Journal Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 54, 576-597.
- Çelikkaya, T. (2011). Sosyal bilgiler programında yer alan becerilerin kazandırılma düzeyi: öğretmen görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19 (3), 969-990.
- Çoban, O. ve Akşit, İ. (2018). 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarının öğrenme alanı, kazanım, kavram, değer ve beceri boyutları açısından karşılaştırılması. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), 479-505.
- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: Amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (15), 69-88.
- Dılmaç, Y. (2008). *Yeni ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programının uygulanabilirliği hakkında öğretmen görüşleri (İstanbul, Avrupa Yakası)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bil. Enstitüsü, İstanbul.

- Dinç, E. ve Doğan, Y. (2010). İlköğretim ikinci kademe sosyal bilgiler öğretim programı ve uygulanması hakkında öğretmen görüşleri. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 17-49.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (2), 77-96.
- Doğanay, A. (2012). Değerler eğitimi. İçinde Öztürk, C. (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi* (ss. 225-256). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Erden, M. (tarihsiz), *Sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Alkım Yayınları.
- Erköse, E. (2007). *Yenilenen 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programının sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi (Sakarya ili örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Ersoy, A. F. ve Kaya, E. (2009). Sosyal bilgiler dersi öğretim programının (2004) uygulama sürecine ilişkin öğrenci görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 17 (1), 71-86.
- Ersoy, F. G. (2009). *Yeni ilköğretim sosyal bilgiler programının uygulanması ile ilgili değerlendirmeler (Konya ili örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gömlüksiz, M. N. ve Cüro, E. (2011). Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8 (1), 95-134.
- Gömlüksiz, M. N. ve Bulut, İ. (2006). Yeni sosyal bilgiler dersi öğretim programının uygulamadaki etkililiğinin değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 47, 393-421.
- Görgen, İ., Karaçelik, S., Kocatürk Kapucu, N. ve Kaya, İ. (2008). Yeni ilköğretim 1-5 programlarının sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 20, 115-146.
- Gözütok, F. D. ve Alkın, S. (2008). "İlköğretim öğretmenlerinin programdaki ara disiplin yaklaşımına ilişkin görüşleri". *International Conference on Educational Sciences ICES-08 (23-25 Haziran) Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs*, 839-853.
- Gültekin, M., Gürdoğan Bayır, Ö. ve Göz, N. L. (2013). 2004 sosyal bilgiler öğretim programında yeni anlayışlar: 1998 öğretim programından farklılıkları açısından bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (46), 24-46. [Online]: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/70477>
- Gürdoğan, Ö., Çengelci Köse, T. ve Balbağ, N. L. (2016). Sosyal bilgiler dersinde ara disiplinlerden yararlanılmasına ilişkin öğretmen görüşleri. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 6 (2), 1-30.

Gürel, D. (2017). “2017 taslak sosyal bilgiler öğretim programına yönelik yapısal bir değerlendirme”. *I. Uluslararası Sınırsız Eğitim ve Araştırma Sempozyumu (USEAS2017)*, 236-246.

Hotaman, D. (2008). *Yeni ilköğretim programının kazandırmayı öngördüğü temel becerilerin öğretmen, veli ve öğrenci alguları doğrultusunda değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Karadeniz, O., Eker, C. ve Burunsuz, E. (2015). Ortaokul sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımlarının yapılandırmacı öğrenme kuramı ilkelerine göre değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 10 (3), 563-580.

Karasar, N. (1998). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Karakuş, C. (2017). Sosyal bilgiler öğretim programı somut olmayan kültürel miras kazanımlarında ilişkilendirmelerin yeri. *International Journal of Innovative Research in Education*. 4 (1), 8-16.

Keçe, M. ve Merey, Z. (2011). İlköğretim sosyal bilgiler kazanımlarının sosyal bilimler disiplinlerine ve disiplinlerarası anlayışa uygunluğunun belirlenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, VIII (I), 110-139.

Kesten, A. ve Özdemir, N. (2010). Sosyal bilgiler öğretim programının ölçme ve değerlendirme boyutunun öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi: Samsun ili örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (2), 223-236.

Kılınç, E., Çoban, O. ve Akşit, İ. (2015). Sosyal bilgiler ders kitaplarında bazı tarihsel kavramların kullanımının değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 10 (3), 633-652.

Köksal, H. (2016). İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı. İçinde Turan, R. ve Yıldırım, T. (Ed.), *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (ss. 35-57). Ankara: Anı Yayıncılık.

Kurtdede Fidan, N. (2013). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi: Nitel bir araştırma. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (3), 361-388.

MEB (2005) *İlköğretim sosyal bilgiler 4-5. sınıf programı*. Ankara: MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Yay.

MEB, (2017a) *MEB ilköğretim sosyal bilgiler dersi taslak öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara: MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Yay.

MEB (2017b). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara: MEB Temel Eğitim Genel Müdürlüğü Yay.

MEB, (2017c). *Müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmalarımız üzerine: Ankara, 18 Temmuz 2017*. Ankara: MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

MEB, (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*, [Online]: <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%20C4%BOLG%20C4%BOLER%20C3%96%20C4%9ERET%20C4%BOM%20PROGRAMI%20.pdf>

- Memişoğlu, H. (2012). İlköğretim 4-5 sosyal bilgiler ders programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 66-81.
- Memişoğlu, H. ve Tarhan, E. (2016). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kavram öğretimine ilişkin görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5, Özel Sayı, 6-20.
- Merey, Z., Kuş, Z. ve Karatekin, K. (2012). Türkiye ve ABD ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler eğitimi açısından karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (2) (Ek özel sayı), 1613-1632.
- Mutluer, C. (2013). Sosyal bilgiler programlarında yer alan beceriler hakkında sosyal bilgiler öğretmen görüşleri (İzmir Menemen örneği). *Turkish Studies*, 8 (7), 355-362.
- NCSS (2002). *National standards for social studies teachers national standards for social studies teachers*, Maryland: National Council for the Social Studies, Silver Spring.
- Özdemir, S. M., Altıok, S. ve Baki, N. (2015) Bloom'un yenilenmiş taksonomisine göre sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarının incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4 (3), 363-375.
- Öztürk, C. (2012). Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. İçinde Öztürk, C. (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi* (ss.1-31). Ankara: Pegem Akademi Yayınevi.
- Samancı, O., Kılıç, D. ve Abay, S. (2005), İlköğretim sosyal bilgiler dersi yeni öğretim programında yer alan kavramlar. *Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 237-251.
- Sözen, E. ve Ada, S. (2018). 2005 ve 2018 4. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programlarının (SBDÖP) karşılaştırılması. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 6 (1), 53-71.
- Şimşek, S. (2016). Sosyal bilgiler programının yapısı ve özellikleri. İçinde Şimşek, S. (Ed.), *Sosyal Bilgiler ve Sınıf Öğretmenleri İçin Sosyal Bilgiler Öğretimi* (ss. 27-56). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Taş, H. ve Kiroğlu K. (2018). 2017 İlkokul sosyal bilgiler dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *İlköğretim Online*, 17 (2), 697-716. [Online]: <http://ilkogretim-online.org.tr> doi 10.17051/ilkonline.2018.419041
- Tay, B. (2017). 2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile 2017 sosyal bilgiler dersi taslak öğretim programının karşılaştırılması. *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 8 (27), 461-487.
- TD. (1999). MEB Talim ve Terbiye Kurulu'nun "İlköğretim kurumlarının öğretim programları ile ders kitaplarında yer alması gereken Atatürkçülükle ilgili konular" ile ilgili 4.8.1999 tarih ve 263 sayılı kararı. *MEB Tebliğler Dergisi*, 2504, 601-672.
- TD (2004). 1-5. Sınıflar Atatürkçülükle ilgili konuların hedeflerinin 1-5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programlarında ilişkilendirilecek öğrenme alanları ve temalar. *MEB Tebliğler Dergisi*, 2566, 1002-1007.
- TD (2017) Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, *MEB Tebliğler Dergisi*, 2718, 1613.

- Turan, R. (2016). Milli tarihten sosyal bilgilere Türkiye’de ilköğretim düzeyinde tarih öğretimi. *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, 49, 257-278.
- Ulusoy, K. ve Yanpar Yelken, T. (2009). İlköğretim 4. ve 5.sınıf öğrencilerinin Atatürkçülük ile ilgili kavramları algılamaları. *Manas Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 213- 223.
- Ülgen, G. (2004). *Kavram geliştirme, kuram ve uygulamalar*. İstanbul: Nobel Yayınevi.
- Yapıcı, M. ve Demirdelen, C. (2007). İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri. *İlköğretim Online*, 6(2), 204-212.[Online]: <http://ilkogretim-online.org.tr>
- Yaşar, Ş. ve Çengelci, T. (2012). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimine ilişkin bir durum çalışması. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 9, 1-23.
- Yazıcı, H. ve Samancı, O. (2003). İlköğretim öğrencilerinin sosyal bilgiler ders konuları ile ilgili bazı kavramları anlama düzeyleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 158, 83-90.
- Yel, S. (2012). Kavram geliştirme ve öğretimi. İçinde Öztürk, C. (Ed.), *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi* (ss. 112-143). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.